

УДК 37.016:78

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-143-150

## УРОКИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ ТА ЕМОЦІЙНОЇ ЧУТЛИВОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

**Пішун Сергій Григорович**

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології початкової освіти

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: peshas56@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-5748-6641

*У статті розглядається роль уроків музичного мистецтва у формуванні емпатії та розвитку емоційної чутливості молодших школярів. Аналізується вплив музики на емоційний інтелект дитини, здатність розуміти почуття інших та співпереживати їм. Акцентовано увагу на використанні занять музикою як засобу розвитку чуттєвої сфери особистості, формування соціальних навичок і гармонізації міжособистісної взаємодії учнів. Увага зосереджена на методичних прийомах, активному слуханні, музично-творчій діяльності та колективному музикуванні як ефективних засобах виховання емпатії. Окремо проаналізовано роль учителя музичного мистецтва як провідника у світ емоційного пізнання та духовного збагачення учнів. Визначено вектори у створенні атмосфери довіри, підтримки та емоційної відкритості, що є запорукою ефективного розвитку емпатійних навичок у дітей.*

**Ключові слова:** емоційна чутливість, емоції, емпатія, молодші школярі, музичне мистецтво.

**Постановка проблеми.** Актуальність проблеми розвитку емпатії та емоційної чутливості молодших школярів на уроках музичного мистецтва зумовлена низкою чинників, пов'язаних зі змінами в сучасному освітньому просторі та соціально-культурному середовищі. В умовах прискореного інформаційного потоку, цифровізації та зниження живого спілкування діти стикаються з труднощами в усвідомленні та вираженні своїх емоцій, а також у встановленні гармонійних міжособистісних стосунків. Музика, що має потужний емоційний вплив, стає унікальним інструментом для формування емпатії та розвитку емоційного інтелекту.

Початкова школа є важливим етапом у становленні особистості дитини, де закладаються основи емоційної культури, здатності до співпереживання та рефлексії. У цифрову епоху, коли діти дедалі більше взаємодіють із гаджетами, зменшується рівень живого спілкування та здатності до розуміння й співпереживання. Це призводить до емоційної відстороненості, труднощів у соціальній адаптації та зниження рівня міжособистісної комунікації. Музичне мистецтво, інтегроване в освітній процес, сприяє не лише естетичному вихованню, а й розвитку соціально-комунікативних навичок, що є особливо важливим у формуванні гармонійного та емоційно стійкого покоління. Завдяки взаємодії з музикою молодші школярі вчаться усвідомлювати емоції, виражені в музичних творах, розуміти емоційний стан інших людей і формувати більш чуйне ставлення до навколишнього світу. Крім того, у педагогічній практиці спостерігається необхідність пошуку ефективних методів, спрямованих на формування емоційного інтелекту учнів. Включення музики в освітній процес дає змогу створити безпечне, надихаюче середовище, у якому дитина може вільно висловлювати свої почуття, взаємодіяти з однокласниками та розвивати емпатійне сприйняття через спільне музикування, вокальні вправи та слухання музичних творів. У цьому контексті акцентується увага на необхідності формування в учнів емоційно-чуттєвої сфери, зокрема емоційної культури, емоційного інтелекту та здатності до емпатії, де «важливу роль відіграють предмети художньо-естетичного циклу, зокрема інтегрований курс “Мистецтво”». Саме на творчих заняттях із цієї дисципліни здобувачі освіти збагачують свої емоції та мають змогу за допомогою спілкування з творами мистецтва виявити їх, прожити та зрозуміти [1, с. 197]. Таким чином, розглянута проблема є актуальною з точки зору як педагогіки, так і психології дитячого розвитку. Використання уроків музичного мистецтва як засобу формування емпатії та емоційної чутливості молодших школярів не тільки відповідає сучасним вимогам освіти, а й сприяє становленню гармонійної, емоційно розвиненої особистості, здатної до співпереживання, взаємодії та культурного самовираження.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Педагогічний аспект проблеми розвитку емпатії як індивідуально-особистісної якості учнів вивчається вченими-педагогами Л. Грушею, О. Демченко, С. Драбинюк, В. Калошиним, Р. Кулаковим та ін.

Предметом спеціальних наукових досліджень є вивчення особливостей розвитку емпатії в молодших школярів, чому присвячені праці вчених О. Воронової, І. Коган, І. Огаренко, Д. Попової та ін. Вітчизняними вченими також досліджується проблема формування в молодших школярів емоційної культури, емоційного інтелекту, емоційно-ціннісної складової в процесі вивчення різних видів мистецтв, що знайшло відображення в наукових доробках таких учених, як О. Вашуленко, Т. Дорошенко, Л. Сіліної, М. Шпак [2, с. 3, 4].

**Формулювання мети статті.** Метою статті є дослідження ролі уроків музичного мистецтва як

ефективного засобу розвитку емпатії та емоційної чутливості в молодших школярів, а також визначення педагогічних стратегій і методів, що сприяють формуванню цих важливих компонентів емоційного інтелекту в учнів початкової школи. У статті аналізуються методичні прийоми, за допомогою яких музика впливає на емоційну сферу дитини, зокрема через активне слухання, творчість, спільне музикування та інші інтерактивні методи. Також розглядається значення музичного мистецтва, різних його жанрів для розвитку чутливості та співчуття, а також роль учителя як провідника в цьому процесі. Зроблено акцент на важливості інтеграції музичного мистецтва в загальний освітній процес для створення гармонійного емоційного фону, необхідного для формування соціально-емоційних навичок дітей.

**Виклад основного матеріалу.** Музичне мистецтво відіграє важливу роль у розвитку особистості дитини, сприяючи формуванню її емоційної сфери, чутливості до мистецтва та співпереживання. Уроки музики дозволяють розширити спектр емоційних переживань молодших школярів, навчаючи їх розпізнавати та виражати власні почуття через музику. Емпатія є ключовою характеристикою соціальної взаємодії, яка формується ще в ранньому дитинстві. Музичне мистецтво завдяки своїй здатності викликати емоційні реакції є потужним засобом виховання емпатії. Вона як здатність до співпереживання та співучасті в ставленні до інших завжди будується на основі сформованих особисто-ціннісних орієнтацій дитини, розуміння необхідності в допомозі та підтримці. Сучасна людина має якомога раніше побудувати власний ціннісно-смысловий простір, у якому будуть сформовані ціннісні ідеали, світогляд та соціально-громадянські уподобання особистості. Прослуховування творів класичної, народної та сучасної музики сприяє розвитку емоційного інтелекту, адже діти навчаються розпізнавати та ідентифікувати почуття інших через музичні образи. Різні жанри музики викликають у дітей різні емоційні реакції. Наприклад, спокійна й мелодійна музика сприяє релаксації та співпереживанню, тоді як ритмічні композиції активізують емоційний стан, викликаючи відчуття радості чи збудження. Під час уроків музичного мистецтва педагоги можуть використовувати методи музичної імпровізації та рольових ігор, що допомагає дітям краще розуміти емоції інших людей.

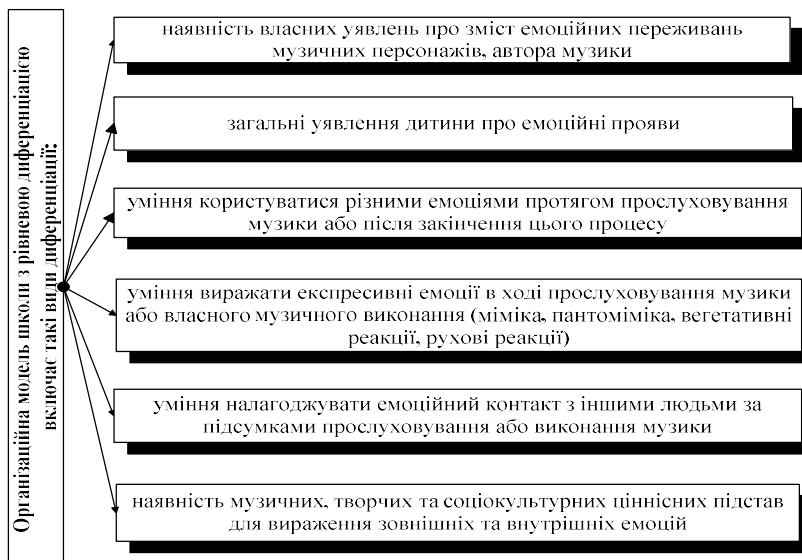
Таким чином, емпатія представлена як гуманістична, перцептивна здатність до співчуття та співпереживання. Розуміння цього феномена можливе тільки за умови вивчення специфіки розвитку чуттєвої сфери особистості молодших школярів. Музична освіта в початковій школі сповнена творчої інформації та завдань, які сприяють розвитку емоційного сприйняття музичних творів та чуттєвого досвіду маленьких слухачів. Уроки музики спрямовані на розвиток особистісних якостей, задатків та здібностей учнів. Результативність навчання музиці в початковій школі визначається спілкуванням учителя з учнями на принципах духовної спорідненості, бачення внутрішнього світу кожної дитини як особистості, що формується, і усвідомлення необхідності сприяння їй в процесі чуттєвого сприйняття музичних творів і власної емоційно насиченої виконавської творчості на уроці. Музика як універсальна мова почуттів здатна викликати широкий спектр емоцій – від радості та захоплення до смутку та співчуття. Діти молодшого шкільного віку мають підвищену емоційну сприйнятливості, і музика допомагає їм усвідомлювати та висловлювати власні почуття, а також розуміти емоції інших людей. Через прослуховування різних музичних творів, розбір їхнього змісту та створення музичних імпровізацій діти вчаться розпізнавати емоційні стани та розвивають здатність до емпатії.

Молодшим школярам властиво розуміння простих (радість, сум, образа) і складних емоцій (огида, зневага, здивування), відповідно, й емпатійні переживання в музиці можуть будуватися на основі глибокого та багатогранного розуміння почуттів іншої людини (персонажу). Для молодших школярів стає важливою соціально спрямованість будь-яких емоційних переживань як потреба та особлива форма взаємин.

Важливе місце в розумінні чуттєвої сфери особистості учня початкових класів займає уявлення про наповненість емоційних переживань емпатійної складової, зокрема музичної спрямованості. Емоційний музичний досвід молодших школярів може бути різним за обсягом та мати специфіку індивідуальних емоційних переживань. Емоційний досвід може бути позитивним та формувати адекватні музичні емоції та емпатійні переживання і негативним, що веде до формування в дитини навіть негативного музичного сприйняття. Музичне мистецтво одним із перших найбільш глибоко захоплює та стимулює емоційний відгук і позитивні емоції, спонукає до співпереживання і художньої емпатії, ініціює фантазію та уяву, викликає бажання спілкуватися, ділитися враженнями, міркувати про почуте [3, с. 41].

Діти часто вербалізують свої емоції, це доводить їхню усвідомленість і здатність до емпатії на рівні розуміння своїх емоційних проявів. Вербалізація емпатійних музичних проявів дітьми молодшого шкільного віку дає змогу їм краще зрозуміти кожен емоцію окремо, сформувати елементи чуттєвого досвіду та визначити власне розуміння зв'язку музики та життя. До десяти років (закінчення початкової школи) відбувається становлення чуттєвої сфери молодших школярів. Їхні емоційні уявлення черпають досвід із узагальненої системи знань про емоції та емпатії як особистісне ставлення до інших людей. Одночасно формується емпатійний досвід взаємодії з музикою, оточенням, своїм внутрішнім світом.

**Фактори музично-емпатійної чутливості особистості молодших школярів**



Аналіз музично-педагогічних досліджень дає підстави обґрунтувати фактори музично-емпатійної чутливості особистості молодших школярів (схема 1).

Емоційна чутливість – це вміння розрізняти й усвідомлювати свої почуття, а також сприймати емоції інших. Музика завдяки своїй здатності передавати різноманітні настрої та почуття є унікальним засобом для тренування цих навичок. Займаючись музикою, діти вчать розрізняти емоційні відтінки, що передаються через різні музичні елементи, такі як темп, ритм, тональність, тембр та динаміку. Кожен твір у музиці може викликати в людини певні емоції – від радості та веселощів до смутку та тривоги. Це розуміння допомагає молодшим школярам як усвідомлювати свої переживання, так і розвивати вміння відчувати й сприймати емоції інших людей, що є основою емпатії. Під час уроків музичного мистецтва діти часто займаються колективною діяльністю, такою як хоровий спів чи гра в музичних ансамблях. Ці види роботи створюють простір для взаємодії, де важливо враховувати почуття та настрої інших учасників. Спільна музична практика вчить дітей слухати й розуміти один одного, взаємодіяти в групі, бути уважними до емоційних сигналів, що походять від однолітків. У цьому процесі розвивається не тільки музична грамотність, а й здатність до емпатії, адже діти навчаються відчувати колективний ритм і тон, знаходячи спільну мову через музику. Емоційне взаєморозуміння, яке відбувається в процесі спільного виконання, допомагає дітям легше адаптуватися до різних соціальних ситуацій, а також поглиблювати свої почуття до оточуючих.

Крім того, уроки музики часто передбачають аналіз творів, у якизавдяки якому діти вчать бачити емоції та переживання, які є в музиці. Цей процес допомагає їм розвивати здатність сприймати та інтерпретувати почуття як свої власні, так і чужі. Музика стає своєрідною «мовною моделлю», через яку можна говорити про внутрішні переживання та емоційні стани. Для молодших школярів важливо не тільки навчитися розрізняти емоційні відтінки, а й розуміти, як музика може передавати складні внутрішні переживання. Роздуми про музичні твори допомагають дітям розвивати емоційний інтелект і бути більш чуйними до чужих почуттів.

Творче самовираження, яке музика надає дітям, також сприяє розвитку їхньої емоційної чутливості. Створення власних музичних творів, імпровізація дають дітям можливість висловити свої емоції та переживання через звук. У процесі творчої діяльності школярі навчаються усвідомлювати свої почуття, розуміти, як їх емоції можуть бути передані через музику, як це впливає на сприйняття інших. Творчість під час уроків музики допомагає дітям відкритися й навіть дає можливість пережити важливі для них моменти через звучання. Також музичне мистецтво має терапевтичну дію, допомагаючи дітям справлятися з тривогою, стресом чи самотністю. Музика стає свого роду інструментом регулювання емоцій, що сприяє як емоційній зрілості, так і загальному психологічному благополуччю дітей. Важливо, що музика дає змогу висловлювати свої переживання в безпечній та доступній формі, допомагаючи налагодити внутрішню рівновагу та відчуття зв'язку з навколишнім світом. Спільна діяльність учнів слугує свого роду школою почуттів, забезпечує умови для формування особистісних якостей, які сприяють розумінню почуттів інших людей. Учень навчається співпереживати, проявляти своє ставлення до інших людей у доступних формах і видах діяльності. Кожен вид діяльності містить у собі значні потенційні можливості для розвитку емпатії дітей. Спільна діяльність є інтеграційною, тобто сприяє налагодженню міжособистісних стосунків, виникненню почуття єдності, формує

вміння діяти спільно, розуміти і враховувати почуття партнера [4, с. 214].

Продовжуючи розглядати важливість уроків музичного мистецтва у розвитку емпатії та емоційної чутливості в молодших школярів, можна говорити про вплив музики на психоемоційний стан дітей за межами виключно навчальних занять. Музика відіграє важливу роль у соціальній адаптації дітей та їх взаємодії з навколишнім світом. Зокрема, вона сприяє формуванню в дітей більш глибокої та багатогранної картини емоцій, розвитку особистої та соціальної відповідальності. Це особливо актуально в молодшому шкільному віці, коли діти активно вчать основи спілкування та починають усвідомлювати важливість взаємного розуміння та прийняття. У процесі музичних занять діти стикаються з різними емоційними станами – від захоплення та радості до смутку та занепокоєння. Обговорюючи музичні твори, учні навчаються «розгадувати» почуття, які можуть бути приховані за нотами та мелодіями, розуміючи, що музика, як і спілкування, є мовою, через яку можна висловити різні переживання. Занурення в різноманітність музичних стилів, жанрів та традицій допомагає дітям відчувати багатство емоцій, пов'язаних із різними історичними та культурними контекстами. Це не лише поглиблює розуміння інших людей, а й розвиває у школярів здатність сприймати багатогранність людських почуттів та ситуацій, що сприяє формуванню почуття глобальної взаємопов'язаності.

Насамперед, музика вчить дітей бути чесними із собою та з іншими, висловлювати свої переживання, не очікуючи на засудження. Це може стати основою формування здорових емоційних відносин у майбутньому. Завдяки музиці діти навчаються цінувати й поважати як свої почуття, так і почуття інших людей, розуміючи, що кожна людина має право на свої переживання, а також право на їхнє вираження. Важливою умовою розвитку емпатії в учнів молодшого шкільного віку є постановка перед ними завдань на ціннісне самовизначення в ситуаціях морального вибору, який є важливим чинником розвитку її емоційно-ціннісної сфери. Його сутність полягає в самовизначенні особистості щодо моральних цінностей і способів їхньої реалізації за умови конфлікту між особистісними інтересами та інтересами інших людей. У ситуаціях морального вибору особистості завжди присутній аспект емпатії, урахування почуттів іншої людини [4, с. 214–215]. Крім того, музика сприяє формуванню емоційного інтелекту, який охоплює усвідомлення своїх емоцій, їхній контроль і здатність розуміти почуття тих, хто оточує. Регулярні заняття музикою допомагають дітям ставати більш чуйними до емоційного стану інших людей, що позитивно впливає на їхні соціальні навички та взаємини в колективі.

Безумовно, не можна обійти постать учителя в цьому процесі. Він відіграє ключову роль у формуванні емоційної чутливості та емпатії молодших школярів і має не тільки грамотно добирати музичний репертуар, а й створювати на уроках атмосферу емоційної відкритості та довіри. Важливо заохочувати дітей до вираження своїх почуттів через музику, підтримувати їхні творчі ініціативи та розвивати емоційну уяву. Як зазначає дослідниця В. Ульянова, результати порівняльного аналізу вчителя та вчителя художньої культури дозволили виявити такі особливості професійної діяльності вчителя художньої культури, як: проведення музичної, музично-освітньої, музично-виховної, організаційної, комунікативної діяльності; уміння здійснювати аналіз, контроль музичної діяльності; здійснювати самоосвіту як музиканта-виконавця. Розглянувши в аспекті цих особливостей професійно важливі якості особистості вчителя, виділили й структурували провідні якості особистості вчителя художньої культури, що визначають ефективність його професійної діяльності. Таким чином, професійні якості вчителя художньої культури та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики є такими: музикальність, любов до дітей, емпатія, артистизм, художньо-педагогічна інтуїція, професійне та художнє мислення, самосвідомість, здатність до самовиховання до самовдосконалення, особистісна професійна позиція, толерантність, володіння технікою педагогічного спілкування; гнучкість, креативність [5, с. 131].

Крім того, педагог має сам бути прикладом емоційної чуйності, виявляючи щирість в інтерпретації музики, ділячись своїми переживаннями та показуючи, як можна через музику висловлювати різні стани. Взаємодія вчителя з учнями на рівні емоцій сприяє створенню сприятливого психологічного клімату в класі та мотивує дітей до розвитку емпатії (табл.1).

Учитель музики, використовуючи спеціальні методичні прийоми та емоційно насичені форми роботи, відіграє ключову роль у розвитку емоційної чутливості учнів. Ефективне застосування цих підходів сприяє не тільки професійному і творчому зростанню, а й формуванню цілісної, емоційно розвиненої особистості. Не менш важливим аспектом є розвиток творчих здібностей, що тісно пов'язане із музичною діяльністю. Важливо створити умови для творчої активності кожного учня. Музична творчість активізує фантазію учнів, спонукає до самостійних пошуків форм втілення свого задуму, сприяє глибшому сприйманню музики. Важливим стимулом для творчості є моделювання на уроці пошукових ситуацій [6, с. 87]. Створення музики, її виконання або навіть вільна імпровізація допомагають дітям навчитися висловлювати свої думки, почуття та переживання. Емоційне самовираження через музику дозволяє їм не тільки розуміти, як передавати свої внутрішні переживання, а й сприймати та відображати почуття інших

людей, що є важливою частиною розвитку емпатії. Важливим моментом є те, що музика надає дітям простір для емоцій, де немає «неправильних» чи «негативних» почуттів. Учитель музики може розвивати чуттєву сферу дитини, починаючи з формування емоційної складової, що особливо ефективно під час прослуховування, усвідомлення музики та творчої спільної роботи з музичними творами.

Таблиця 1

**Роль учителя в розвитку емоційної чутливості учнів**

|  |   |
|--|---|
| <b>Педагогічна функція вчителя</b>                 | Учитель музики не тільки передає знання про музичну теорію і практику, а й служить провідником емоційного світу. Його особистий приклад, емоційна відкритість і здатність передавати глибокі почуття через музику допомагають учням розвивати емпатію, чутливість і здатність до самовираження.   |
| <b>Методичні підходи та інноваційні технології</b> | У роботі з учнями вчитель використовує різноманітні методики – від класичних підходів до сучасних інтерактивних технологій. Застосування творчих завдань, рольових ігор, аналізу музичних творів і творчих проєктів сприяє глибшому емоційному сприйняттю музики, що дає змогу учням не лише слухати, а й проживати музику, висловлюючи свої почуття через виконання або створення власних музичних композицій. |
| <b>Психолого-педагогічний супровід</b>             | Учитель має володіти не тільки професійними знаннями, а й умінням створювати атмосферу довіри, де учні можуть безпечно висловлювати свої емоції. Це включає в себе використання технік емоційної регуляції, розвиток навичок самоаналізу та рефлексії, а також підтримку в процесі формування позитивного самовідчуття й упевненості в собі.  |
| <b>Вплив особистості вчителя</b>                   | Учитель як рольова модель демонструє приклади емоційної грамотності, регуляції власних емоцій та ефективного спілкування. Його емпатія, відкритість і повага до почуттів учнів сприяють формуванню позитивного емоційного клімату.  |

Як вагомий фактор становлення чуттєвої сфери молодших школярів під час уроків музики можна визначити високий рівень прояву почуття прекрасного в навколишній дійсності та музиці. Естетичні переживання насичені цікавістю, здивуванням, допитливістю, впевненістю чи сумнівами у своєму розумінні образності музики, а також діями та радістю від усвідомлених музичних проявів. Учитель спонукає дітей до усвідомлення змісту твору, виразних елементів музичної мови та комплексу виразних засобів. Такий підхід допомагає сформувати посилений вплив музики на чуттєву та когнітивну сфери дітей.

Молодші школярі з розвинутою емпатією мають:

- навички культурного слухання (прослуховування твору повністю, тиша та спокій під час прослуховування музики);
- уміння говорити про свої музичні емоції та розуміння музики;
- уміння простої естетичної оцінки музичного твору;
- навички розкриття емоційних станів та поведінкових проявів музичних образів.
- навички вираження власних почуттів через музичну імпровізацію (спів, рухи, гру на музичних інструментах);
- здатність знаходити асоціації між музикою та життєвими ситуаціями;
- розвинуту чутливість до динамічних і тембрових змін у музиці;
- уміння співпрацювати в колективній музичній діяльності, проявляючи толерантність та взаємоповагу.

Діти розуміють тих і співчують тим, хто потрапив у знайому для них важку ситуацію. З огляду на малий досвід цих ситуацій небагато, але вони дуже яскраві за образністю для дитини, оскільки принесли їй багато чуттєвого досвіду. Тому в розвитку емпатії важливе значення має виховний вплив, коли вчитель може пояснити, показати, навести приклад, поставити звуковий та відеоряд.

Проте молодші школярі мають нестійкі емпатичні переживання, що проявляється в мінливості їх сприйняття одних і тих самих подій і явищ. Тому важливо розширювати коло пропонованих до розуміння музичних явищ (творів), які мають формувати чуттєвий відгук. Музичні образи можуть викликати дуже яскраві переживання та розкривати нові аспекти бачення дитиною навколишньої дійсності.

Також для розвитку емпатії під час шкільних уроків музики важливо створити музично-ігрові ситуації, що містять творчі завдання для прояву чуттєвого відгуку та емоційної чуйності дітей. Звичайно, ігрова діяльність уже може бути не провідною, але вона, як і раніше, актуальна в становленні чуттєвої сфери особистості учнів. Гра завжди створює атмосферу змагання та взаємної підтримки, яскравих емоцій та взаємодії дітей один з одним. У грі невимушено робляться акценти на образотворчих можливостях музики та стимулюються такі якості, як емпатія, чуттєвий відгук, взаємодія в ігровій ситуації. Ігрова дія викликає радість й одночасно налаштовує на пізнання, покращує настрій та стимулює спільну роботу. Усім музичним іграм властиві спонукальні мотиви, конкретні способи дій, ігровий задум, ігровий та музичний матеріал, музично-навчальні та ігрові правила. В ігровій ситуації, що зрозумілі дітям, легко включаються пісні, інсценування, драматизація. Гра, по суті, важлива для загального розвитку дитини та стимулювання

її інтересу до освітнього процесу. У кожній музичній грі є творчість, яка, зі свого боку, розвиває уяву, пам'ять, образно-асоціативне мислення, емпатію та чуттєву сферу особистості.

Осягнення музичного матеріалу, його відчуття, розуміння глибинних смислів та образного ладу залучає дитину до співпереживання разом із музикою, це і є основа емпатії, яка розвивається у зв'язку з певною музичною діяльністю як співпереживання та відчуття музичних образів та їх дій. За підсумками цих переживань відбувається становлення чуттєвої сфери дитини. На шкільних уроках активні методи музичної діяльності, музична творчість є важливими векторами розвитку емпатії як спільного переживання й глибокого чуттєвого досвіду.

Власне, чуттєвість дуже яскраво можна висловити за допомогою музики, музичні твори допомагають зрозуміти емоції композитора та персонажів, як висновок – музика вчить емоційності, допомагає розвинути емпатію до ближнього за допомогою образності, вражень та яскравості почуттів.

Не можемо не зазначити, що важливою педагогічною умовою розвитку емпатії на шкільних заняттях музикою є використання методів та прийомів, що впливають на формування цієї якості. Особливо актуальними в розвитку емпатії є методи емоційного музичного впливу, порівняння, словесні методи, метод спонукання до співпереживання музичного твору, метод емоційної драматургії (табл.2).

Таблиця 2

**Методичні прийоми розвитку емпатії на уроках музики**

|  |   |
|--|---|
| <b>Метод емоційного музичного впливу</b>                   | базується на безпосередньому сприйнятті музики, яка викликає емоційний відгук у слухачів. Він допомагає розвивати музичний смак, чутливість та емоційну виразність. Застосування: 1) учитель пропонує учням слухати музику із заплющеними очима та ділитися своїми емоціями; 2) використання музичних уривків, що відображають різні емоційні стани (радість, сум, хвилювання); 3) завдання на асоціації: яку картину чи настрої викликає ця музика? Приклад: слухаючи «Місячну сонату» Бетховена, учні описують, які почуття вона викликає (смуток, таємничість, спокій)               |
| <b>Метод порівняння</b>                                    | передбачає зіставлення різних музичних творів або їх елементів (мелодії, ритму, гармонії) для кращого розуміння особливостей кожного з них. Це сприяє розвитку аналітичного мислення та музичного сприйняття. Приклад: 1) порівняння творів різних композиторів (наприклад, «Весна» Вівальді та «Весна» Гріга); 2) одного твору в різних виконаннях – оркестровому та фортепіанному; 3) зіставлення музики різних жанрів (наприклад, класика та джаз).  |
| <b>Словесні методи</b>                                     | включають пояснення, бесіду, розповідь, аналіз творів, які допомагають поглибити знання учнів про музику, її виразні засоби та емоційний зміст. Застосування: 1) розповідь про композитора та історію створення твору; 2) бесіда з учнями про їхні враження від музики; 3) пояснення термінів (ритм, темп, динаміка). Приклад: прослуховування «Щедрик» М. Леонтовича.  |
| <b>Метод спонукання до співпереживання музичного твору</b> | орієнтований на створення емоційного зв'язку між слухачем і музикою, що викликає внутрішнє переживання та особистий відгук. Використовується для глибшого проникнення в зміст твору. Застосування: 1) рольова гра: уяви себе героєм цього твору – що ти відчуваєш? 2) малювання емоцій: учні малюють, які кольори та образи асоціюються з прослуханою музикою. 3) обговорення власного досвіду: коли в житті ти відчував(ла) такі ж емоції?   |
| <b>Метод емоційної драматургії</b>                         | передбачає побудову уроку або сприйняття музичного твору за принципами художньої драматургії: від зав'язки до кульмінації та розв'язки. Це дає змогу викликати сильні емоційні переживання та зробити навчання яскравішим. Приклад: 1) початок уроку – загадковий вступ, що викликає зацікавленість (наприклад, запитання: «Що особливого в музиці, яку грають для королів?»); 2) основна частина – слухання музики з аналізом її виразності, створення напруження; 3) завершення – підсумок із емоційною розрядкою (наприклад, розучування фрагмента твору з подальшим інсценуванням). |

**Висновки.** Отже, уроки музичного мистецтва – це процес оволодіння не тільки музичними навичками, а й важливий етап у формуванні в молодших школярів емпатії та емоційної чутливості. Музика допомагає дітям не тільки розвивати особисті якості, такі як саморозуміння та самоусвідомлення, а й навчає взаємодіяти з іншими, розуміючи та поважаючи їхні почуття. Уроки музичного мистецтва стають важливою складовою в освітньому процесі, що сприяє розвитку в дітей емпатії, емоційної чутливості та соціальної зрілості. Через музику молодші школярі навчаються сприймати світ не тільки через розум, але й через почуття, навчаються співпереживати й розуміти, що у світі існує безліч емоцій, що заслуговують на увагу й повагу. Таким чином, музиці притаманний багатогранний вплив на емоційний розвиток дітей. Вона допомагає не тільки у формуванні почуття краси, а й у вихованні глибокої поваги та уважності до оточуючих, у тому числі до їх переживань. Розвиваючи навички порозуміння через музику, діти вчать відчувати один одного, передбачати й розуміти реакції, навчаються бути чуйними та уважними до емоцій інших людей. Це особливо важливо для молодших школярів, які лише починають розуміти, як працюють соціальні зв'язки та міжособистісна взаємодія.

Наостанок зазначимо, що уроки музичного мистецтва відіграють важливу роль у розвитку емпатії

та емоційної чутливості молодших школярів. Музика допомагає дітям усвідомлювати та висловлювати свої емоції, розуміти почуття інших людей та розвивати емоційний інтелект. Використання методичних прийомів, спрямованих на залучення дітей до емоційно насиченої музичної діяльності, сприяє формуванню їхньої здатності до співпереживання. Роль учителя в процесі також є значимою, оскільки він спрямовує учнів, створюючи умови для розвитку їх емоційного світу через музику. У результаті музичне мистецтво стає джерелом не тільки естетичної насолоди, а й важливим інструментом морального й соціального виховання дітей.

#### Список використаної літератури

1. Шпіца Р. І., Коваль Н. О. Розвиток емоційного інтелекту учнів початкової школи в контексті мистецької освіти. *Молодий вчений*, 2021, 99 (11). С. 197–200.
2. Олексієнко Д. В. Розвиток емпатії молодших школярів на уроках музичного мистецтва. URL: <https://surl.li/csimar> 59 с. (дата звернення: 14.02. 2024).
3. Куркіна С. Виховання емоційної чутливості до музичного мистецтва у дітей дошкільного віку. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 143. С. 4–45.
4. Галузяк В. Розвиток емпатії в учнів підліткового віку. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. 2020. № 62. С. 210–219.
5. Ульянова В. С. Проблема підвищення рівня професійної компетентності майбутнього вчителя художньої культури, та вчителя музичного мистецтва, етики та естетики. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 11. Т. 3. С. 129–132.
6. Чабан-Чайка С. В. Урок музичного мистецтва – основна форма музичної освіти учнів загальноосвітніх шкіл. *Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки. Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя*. 2020. № 1. С 85–90.

## MUSIC EDUCATION AS A MEANS OF DEVELOPING EMPATHY AND EMOTIONAL SENSITIVITY IN PRIMARY SCHOOL PUPILS

Pishun Serhii

Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor of Primary Education Pedagogy and Psychology Chair  
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

**Introduction.** *The article deals with the importance of musical art education in the development of empathy and emotional sensitivity in primary school pupils. Emphasis is placed on the significance of music as a means of forming a student's emotional sphere, developing empathy, and understanding one's own and others' emotions. The pedagogical conditions, methods and techniques that contribute to the deepening of the emotional perception of musical works, the formation of cultural listening skills and the expression of feelings through musical activity are analysed. The role of the music teacher as a guide to the world of emotional perception and spiritual enrichment of the pupils is analysed separately. The vectors for creating an atmosphere of trust, support and emotional openness, which is the key to the effective development of empathic skills in children, are identified. The importance of emotional and value attitudes to music in the process of aesthetic education of primary school pupils is determined.*

**The purpose** of the article is to provide a theoretical basis for the effectiveness of musical education as a means of developing empathy and emotional sensitivity in primary school pupils, to analyse the conditions, methods and techniques that contribute to the formation of emotional perception of musical works, to the development of the ability to empathise and to express one's own feelings through musical activity.

**The main methods** used in the research are analysis and synthesis of scientific sources in order to study the problem of developing empathy and emotional sensitivity of primary school pupils in music education; generalisation of empirical data; analysis of pedagogical experiences in order to determine the directions that form and develop empathy in music education.

**Results.** *In addition to the importance of music education in the development of empathy and emotional sensitivity in primary school pupils, we can also talk about the influence of music on the psycho-emotional state of pupils outside of exclusively educational classes. Music plays an important role in children's social adjustment and interaction with the world around them. In particular, it contributes to the formation of a deeper and more diverse emotional image in schoolchildren, as well as to the development of personal and social competence. This is particularly important in the early school years, when children are actively learning the basics of communication and beginning to realise the importance of mutual understanding and acceptance. By discussing musical works, pupils learn to «decode» feelings that may be hidden behind notes and melodies, and to understand that music, like communication, is a language through which different experiences can be expressed.*

*An important condition for the development of empathy in adolescent students is to provide them with tasks that allow them to value self-determination in situations of moral choice. A person's moral choice is an important factor in the development of his or her emotional and value sphere.*

**Originality.** *The article first describes the variability and flexibility in the choice of methods and approaches that can be used by music teachers to develop empathy and emotional sensitivity in primary school pupils.*

**Conclusion.** *Music education is becoming an important part of the learning process, contributing to the development of empathy, emotional sensitivity and social maturity in pupils. By developing communication skills through music, pupils learn to feel each other, to predict and understand reactions, to be sensitive and attentive to other people's emotions. This is particularly important for primary school children who are just beginning to understand how social relationships and interpersonal interaction work.*

**Key words:** *emotional sensitivity, emotions, empathy, primary school pupils, musical arts.*

#### References

1. Shpitsa, R.I., Koval, N.O. (2021). Rozvytok emotsiinoho intelektu uchniv pochatkovoї shkoly v konteksti mystetskoї osvity [Developing emotional intelligence in primary school pupils through arts education]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 99(11), 197–200. [in Ukrainian].
2. Oleksiienko, D. V. (2024). Rozvytok empatii molodshykh shkoliariv na urokakh muzychnoho mystetstva [Developing empathy in primary school children in music lessons]. URL: <https://surl.li/csimap>. [in Ukrainian].
3. Kurkina, S. (2018). Vychovannia emotsiinoї chutlyvosti do muzychnoho mystetstva u ditei doshkilnoho viku [Developing emotional sensitivity to music arts in pre-school children]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka - Scientific notes of Kirovohrad Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University*, 143. 4–45. [in Ukrainian].
4. Haluziak, V. (2020). Rozvytok empatii v uchniv pidlitkovoho viku [Development of empathy in adolescent students]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho - Scientific notes of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University*, 210–219. [in Ukrainian].
5. Ulianova, V.S. (2019). Problema pidvyshchennia rivnia profesiinoї kompetentnosti maibutnoho vchytelia khudozhnoi kultury, ta vchytelia muzychnoho mystetstva, etyky ta estetyky [The problem of increasing the level of professional competence of a future teacher of artistic culture and a teacher of music, ethics and aesthetics]. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, 11(3), 129–132. [in Ukrainian].
6. Chaban-Chaika, S. V. (2020). Urok muzychnoho mystetstva – osnovna forma muzychnoi osvity uchniv zahalnoosvitnikh shkil [A music lesson is the main form of musical education of secondary school students]. *Naukovi zapysky – Scientific notes*, (1), 85–90. [in Ukrainian].



Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 7.03.2025 р.  
Прийнято редакцією 7.04.2025 р.  
Опубліковано 30.04.2025 р.

УДК 373.3.018.43:004]:159.942

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-1-57-150-156

## ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Півовар Сергій Петрович

аспірант

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: pivovars20@gmail.com

ORCID ID: 0009-0008-7984-1748

*У статті розглядаються особливості формування емоційного інтелекту учнів початкових класів в умовах дистанційного навчання. Визначено значення емоційного інтелекту для соціально-емоційного розвитку дітей, їх навчальної мотивації та адаптації до освітнього процесу в цифровому середовищі. Проаналізовано ключові чинники, що впливають на розвиток емоційної компетентності учнів початкових класів у дистанційному навчанні. Розглянуто педагогічні методи та цифрові інструменти, які сприяють ефективному формуванню емоційного інтелекту. Особливу увагу приділено ролі вчителя у створенні сприятливого навчального середовища для розвитку емоційної компетентності в дистанційному форматі. Наведено практичні рекомендації щодо інтеграції елементів емоційного навчання в дистанційний освітній процес.*

**Ключові слова:** *емоційний інтелект, початкова школа, дистанційне навчання, емоційна компетентність, цифрові технології, педагогічні методи.*

**Постановка проблеми.** Сучасна освіта переживає значні трансформації, зокрема через активне впровадження цифрових технологій та дистанційного навчання. В умовах таких змін особливої актуальності набуває питання формування емоційного інтелекту учнів початкових класів, оскільки саме цей вік є критичним для розвитку емоційної сфери, соціальної взаємодії та саморегуляції. Дистанційне навчання, з одного боку, розширює можливості доступу до освітнього контенту, але, з іншого боку, створює нові виклики, пов'язані з відсутністю безпосередньої комунікації між учителем та учнями, обмеженням